

extract durch den nemblichen Weeg an obgedacht-hohe Instanz einzusenden haben.

23. Hat derselbe bey einen etwann vorkommenden besonderen Zufall, wo villeicht periculum in mora subversiret, auch ohne Abwartung deren Monath- oder Quartalrapporten die nöthige Anzeige und Vorstellung dem Herrn Hofcammerrath und Administratori von Rottenhausen zu machen, und in allen Fällen die erforderliche Aushülf und Anschaffungen mir beyselhen anzusuchen; sodann aber über jenes, so etwann bey ein oder anderen District angewiesen werden wird, mit denen Herren Districtual-Provisorn in guter Einverständnusz die nöthige Correspondenz zu pflegen.

24. Wird der ihme Herrn Provisori untergebene Impopulationsispan zur embsigen Beobachtung seiner Schuldigkeit, und womit er denen neuen Leüthen mit Mässigkeit und Klimpf begegnen möge, zwar anzuhalten, doch wird auch gegen ihm die anständige Moderation, als gegen einen ebenmässig königlichen Beambten zu beobachten seyn, da dann:

25. Viel und weitschichtig wäre alle und jede Kleinigkeit dieser Instruction zu inseriren, also wird all übriges hiebey Vorkommendes der Treü, Eyfer und Embsigkeit und der vernünftigen Besorgung des Herrn Provisoris überlassen und hiemit bestens anrecomendiret, nicht zweifflend, es werde derselbe durch die ohermüdete Dienstleistung den aus diesen heylsamen Impopulationswerk anhoffend beträchtlichen Nutzen ergebist zu verschaffen und sich hierdurch zu weiterer dermahleinstiger Beförderung verdienstlich zu machen nach allen seinen Kräften trachten. Apatin den 22-ten Juli 1763.

Eredeti je az Orsz. Levéltár kincstári osztályában „Relationes Comissariorum Regiorum“ fasc. 39. n° 66. alatt.

OKTATÁS A FÁCZÁNTENYÉSZTÉSÉRŐL.

(1712. 1761.)

I.

Az fáczányozásnak vagy azok öszveszelédetésének fundamentuma. (1712 körül.¹⁾)

Szent-György havában, az helynek állapotjához és alkalmatosságának mivoltához képest, valamely szép sűrűségben, akitül nem messze, már az *szelédétü* vagyis *szoktató hely* elkészítettet, tiszta és csendes napnak reggelin bocsáttassanak el az *fáczánytyúk*ok. Annakutánna estvefelé, nem messze attul, azhol a tyúkok elbocsáttattak, mellette a szok-

¹⁾ Ezen emlékirat írása a mult század elején, nyilván a híres kurucz generális: gróf *Károlyi Sándor* számára készült, alkalmasint 1712 körül, mert ez évi „*memoriale*“-ja 12. pontjában elrendelte, hogy vadásza *Derecske* tájára utazzon s ott fáczányokat fogdosson össze s azokat aztán *Nagy-Károlyban* a Somos kertben tenyessze.
T. K.

tató helynek bizonyos *jó illatú füst* tétettség, és azon túl, azon szoktató hely *búzaszemmel* hintettség meg, és így reggel azon helyt úgy találván és a búzábul evén, oly állandók s maradandók lesznek, mintha ott költettek volna.

Vigyázni köll azonban, hogy azon tyúkok *mezételen kézbül* ne bocsáttassanak, hanem amely kosárokban vitettetnek ki, azokon alacsony helyen legyen lyuk és azok tétessenek le s mindig 60 lépésnyire távozni kell tőlök, mindaddig amíg maguktul ki nem mennek, netalán elvaduljanak és egészen elrepüljenek.

Ismét azt is observálni kell, hogy ha 15 tyúk bocsáttatik el: csak 1 *kakast* szükséges vélek kibocsátani, ha 30: kettőt és így tovább, mert ha sokan lennének, egymást elüznék és így szaporodásban alkalmatlankodnának.

Mi formán készíttessék az szelédető hely vagyis ágy.

Egy öl hosszúságú és másfél öl szélességű hely készíttessék, mennél nagyobb sűrűségű fiatal bokrok vagy tövisek között. Azon hely, alul örögebb fővennyel, azon felül 1 arasznyi vastagságra vörös homokkal avagy fővennyel, és azután úgy elkészülvén, minden reggel búzával hintettség be. Adathatik nékiek szárástul is kalászos búza, hogy azt magok kiverjék. Azon helynek vagy zsendélyes vagy szalmás fedelecskéjének kell lenni, hogy a hó vagy eső el ne vesztegessé; küből vagy fábul való edény legyen a helyen, akiben esőviz tartassék számokra.

Felette vigyázni szükséges arra is, hogy amidőn a tyúkok *tojásokon ülnek*, mindennap szorgalmatosan hintessék nékiek a búza, hogy azt szaporán felszedjék s tojások meg ne hüljön, mert eledelre valójok nem lévén, azt, másutt fogják keresni, tojásoknak elhagyásával azok elhülnek s elvesznek. Olyan ülő tyúkokat megösmerhetni ganéjokrul, mert bőven s nagyon ganéjoznak. Az etetü helyt szükséges mindennap gereblyével megújítani, hogy megtudathassék mindenkor mi járt rajta.

Szükséges arra is végyázni, hogy ha a fáczánytyúk valamily oly nem igen bátorságos és világos helyen megtojnék, azhol jól meg nem bújhatnék, vagyis gödrös völgyös helyen, azhol a víznek alájafolyásával megázhatnak tojási, avagy pedig azhol kutjátul, macskátul, ölyütül féltethetnének, — tehát azokat olyan helyrül felvévén, melegen, ember köbolyiben szükséges haza vinni és szeléd tyúk alá tétetni kikültésig; az fáczánytyúk azután más tojásokat egyéb helyen gyűjt és fiakot fog külténi.

Miként nevellessenek háznál az fiók fáczányok.

Szükséges akárhol található *fáczánytojásokat* az ember köbolyiben melegen haza vigye és házi tyúk által kikültesse s amidőn már élni kezdenek, azokra jól és szorgalmatosan vigyázni kell s legelsőben is tisztán csak: keményre főtt hangyaboly adattassék nékiek, az is mennél apróbban vagdalva, azután keveset nevekedvén: kölös és mennél apróbb árpa. Ki kellétik azonban őket mindennap, kivált tiszta időben nap fényességén, valamely kertecskében bocsátani, olyanban tudnia illik, aki jó rekeszes legyen, hogy abbul ki ne mehessenek, avagy máshova ne vehessék magokat.

Legfőbb módja, hogyha az fázványok eloszlanának, azoknak füst által való vissza- és öszvehozására.

Szükséges a helyen, ahol valaki fázványokat tartani kíván, az etetü helyhez legközelebb egy mécznyi vermet avagy gödröt vájjon és az alább megírt speciesekbül füstöt csináljon.

Fél kéve zabszalmát, két nyolczadrész kendermagot, egy jó kéve fekete ürömfüvet, egy kévécске kakukfüvöt, egy vagy két jó ökönyi darab viaszat, akibül a méz már kisajtoltatott, és két vagy három birsalmát egyyüévagdalva és egyelétve, azon már elkészített gödörben tegye bé, és azután 2 vagy 3 órával estének elütte, azok gyujtassanak meg és fülddel takartassanak bé hogy igen ne éghessenek, hanem egész éjjel füstölhessenek. Vigyázni kell arra is, hogy cseendes és tiszta idejü este légyen, és a szellü egyyütt a füsttel, harmat vagyis köd módjára mintegy a föld színén, oda ahol a fázványok lesznek hathasson s azonnal valamennyi fázvány azon füstöt megérzi környöskörül egy mérföldnyi helyrül azon helyre gyül.

Megesik olykor, hogy a fázványok mindnyájan az olyatin *éltető* vagyis *szaporító* helyekrül elvesznek s elmennek és oly helyre veszik magokat, ahol talám valamely halastónak a vize elbocsáttatott s holmi mocsáros helyre, akkoron is ezen füsttel lehet és kelletik ökök vissza-hozni helyekre.

Mikor kelletik azon füstöt csinálni.

Egyszer vagy kétszer tavasszal, amikor tudnia illik, az fázványtyúkok kibocsáttatnak.

Másodszor: Szent Jakab napja után.

Harmadszor: aratás után.

Negyedszer: Szent-Mihálynap tájban.

És ismét midön valaki a fázványokat vizsont bézárnai akarja.

II.

Specificáció fázványokra szükséges állapotokrul.

(1761.¹)

1. Az első esztendőben egy embert hangyatojást hordani.
2. Fázványok számára, tőrónak, egy tehenet tartani, vagy majörübul kiadni tőröt.
3. Föstre, mely után fázványok szoktak hazájokba rectificálni: fl. 3.
4. 6 pujkát aki fogja költeni vagyis fázványok tojásán ülni és azok számára intertentiónak: egy holnapra 3 mécz árpa.
5. Spagátbul kötött kis hálót 5 ölnyire hosszú, 3 ölnyire széles.
6. Két kamarákban küzönséges vásznot.
7. Suggestet: ha varjút és szarkát lö xr 3, ha pedig nagyobb kár-

¹) Ezen évben szeptember 13-án rendelte el gróf *Károlyi Antal Nagy-Károlyban* egy *fázványosház* építését, a fázványok téli tartózkodására, melynek eredeti terveit is fönnmaradtak. T. K.

tevő madarat lő xr 7, azonban Excellentia grátiájára ajánlja, amennyit méltóztatik adni.

8. Ha fácányt konyhára kiadja vagy máshová, ajándíkul ő Excellentia parancsolatjából discretiót committálnak.

9. Conventióm pedig: amint más uraknál léve, többet nem praetendálok.

Potoczka Ferencz,
jáger vagy fácányos.

Mindkettőnek eredetije a gróf *Károlyi* nemzetség budapesti levéltárában, a Lad. F. fiókban.
